

dreiging van hun bestaansmogelijkheid voelen is dan ook begrijpelijk. Het artikel van Bosch is in dit opzicht illustratief. De positieve instelling van de bevolking van Noordwest-Overijssel die hij beschrijft ging groeien toen er zaken tot stand werden gebracht die zowel tegemoet komen aan de belangen van de plaatselijke bevolking maar die eveneens passen in de conceptie van een "Nationaal Landschap". Daarentegen wordt van het opleggen van maatregelen van conserverend of beperkend karakter geen gewag gemaakt.

Dat voor het tot stand brengen van projecten over geld moet worden beschikt is duidelijk. Of het echter noodzakelijk ook veel geld moet zijn zoals Huizinga min of meer suggereert valt te betwijfelen. Met weinig geld zullen de dingen bepaald langzamer tot stand komen dan velen zouden willen. Maar het lijkt belangrijker dat de

machine op gang komt - zij het dan langzaam - dan dat deze stil blijft staan. Het gaat er om dat waar mogelijk en verantwoord de karakteristieken van het landschap gespaard moeten blijven of nieuwe elementen die het landschap verrijken tot stand komen. Dit laatste aspect krijgt nauwelijks aandacht maar het is onvermijdelijk dat een landschap slijt. Ondanks de beste conserverende maatregelen zullen allerlei bestaande elementen - het een wat sneller het ander wat langzamer - verdwijnen. Het landschap is geen statisch fenomeen en de mens zal er dus aan moeten blijven bouwen wil het aantrekkelijk en levend blijven. Wel zeer zorgvuldig dus.

Mag ik tenslotte zeggen dat ik liever een artikel over het proefgebied Winterswijk zou hebben gezien dan de beschrijving van de Veluwe. Mogelijk berust de keuze

van de Veluwe op de overweging dat dat gebied de lezers van dit tijdschrift het meeste zal aanspreken. Ik ben het echter met Van der Kloet eens dat de Veluwe beter onder de categorie Nationale Parken gerangschikt kan worden dan als "Nationaal Landschap" worden aangewezen.

Daarentegen zou het bijzonder belangwekkend geweest zijn aan de hand van een verslag over de gang van zaken in het gebied rond Winterswijk, waar zoals bekend alleen reeds tegen de aanwijzing als proefgebied zeer grote weerstand is ontstaan, een vergelijking te kunnen maken met de positieve ervaringen zoals die voor het proefgebied Noordwest-Overijssel zijn beschreven. Ook van misgelopen zaken valt soms veel te leren. En er moet nog veel worden geleerd ten gunste van de kwaliteit van het Nederlandse landschap.

Nationale landschappen: nieuwe recreatiegebieden bij uitstek?

G. de Vink

Stichting Recreatie

Inleiding

Toen de "drie groene nota's" verschenen, vijf jaar geleden, hebben wij ons afgevraagd waarom de relatie recreatie-landbouw en recreatie-natuur niet expliciet aan de orde is gesteld. Men kan minstens twee mogelijke verklaringen daarvoor bedenken. De recreatie levert in relatie met "natuur" en landbouw geen problemen op, of de recreatie is (was) niet belangrijk genoeg om er een aparte "relatienota" aan te wijden. Gezien de ontwikkelingen rond de recreatie in de landelijke gebieden van de

laatste jaren, denk bijvoorbeeld alleen al aan de hernieuwde (beleids)aandacht voor wat nu recreatief medegebruik genoemd wordt, houden we het voorlopig maar op het laatste.

Toch blijkt, nu het eindadvies van de commissie Verhoeve op tafel ligt, aan de recreatie veel aandacht te zijn besteed. Recreatie is zelfs één van de criteria, waarop de potentiële nationale landschappen zijn geselecteerd. De bijdragen van de andere auteurs aan dit themanummer behandelen de recreatie echter maar zeer summier. Daarom een paar opmerkingen

ten aanzien van nationale landschappen vanuit het recreatiebehang.

Het integrale karakter van nationale landschappen

Wat vanuit de recreatie bezien opvalt aan het idee achter de nationale landschappen is het integrale karakter dat men er aan wil geven. Nationale landschappen worden benaderd als één geheel. Van Genne beschrijft het in zijn artikel zeer duidelijk: "Een gebied wordt als nationaal landschap aangemerkt op grond van zijn samen-

hangend patroon van hoge landschappelijke, natuurlijke en cultuurhistorische waarde". In het eindadvies van de Commissie Verhoeve wordt ook nog duidelijk gesteld dat ontwikkeling binnen het gebied wel degelijk mogelijk moet zijn, alleen dient het te passen binnen het streekeigen karakter.

Dit integrale karakter van nationale landschappen wordt vanuit de recreatie gezien van harte onderschreven. Binnen dergelijke gebieden is het onmogelijk recreatie te scheiden van andere vormen van grondgebruik. Integendeel, de andere activiteiten (natuur, agrarisch gebruik) vormen de directe aanleiding om in dat gebied te verbeteren.

Een integraal uitgangspunt voor nationale landschappen vraagt ook logischerwijze om een integraal beleid. Hiervan is echter geen sprake en ook de voorstellen in het eindadvies schieten tekort. Met name op organisatie- en instrumenteel niveau lijkt het vooralsnog niet goed mogelijk recht te doen aan de integratie van de verschillende vormen van grondgebruik binnen de nationale landschappen.

Kennelijk hebben wij te lang een organisatie van scheiding van functies voorgestaan, want zowel op bestuurlijk als ook op instrumenteel niveau blijken niet genoeg aanknopingspunten aanwezig om de gewenste integratie ook daadwerkelijk vorm te geven. Dat komt ons inziens o.a. door het ontbreken van harde uitspraken over decentralisatie, bestuurlijke herindelings- en de taak van de provincie en de intergemeentelijke samenwerkingsorganen in het kader van de nationale landschappen. Het resultaat is geweest een vrij willekeurig overlaten van mogelijke oplossingen aan de proefgebieden zelf en, wanneer men het verslag van vijf jaren experimenten in Noordwest-Overijssel leest, blijkt

dat een vrij principieel andere benadering nodig was om meer praktisch resultaat te krijgen. Vooral in het oog springt daarbij de beslissing om de inbreng van de bevolking centraal te stellen gekoppeld aan een pragmatische manier van werken.

Recreatie binnen nationale landschappen

Waar spreken we in feite over wanneer het gaat over recreatie in nationale landschappen? Recreatie, en meer specifiek openluchtrecreatie, is een specifiek kenmerk van nationale landschappen, zo stelt het eindadvies van de Commissie Verhoeve. Er is zelfs sprake van een - overigens terechte - keuze voor bepaalde vormen van recreatie die zijn samen te vatten onder het begrip "recreatief medegebruik". Men omschrijft dat als "rustige en culturele vormen van openluchtrecreatie en toerisme, gericht op de beleving van het landschap en het streekeigene". Naar onze mening is dit een prima uitgangspunt, maar de vraag dringt zich op in hoeverre er, gezien het geschetste beeld van nationale landschappen, op recreatief-beleidsmatig terrein verschil bestaat met hetgeen elders in de landelijke gebieden moet gebeuren. Het op elkaar afstemmen van bestaande instrumenten, zoals de commissie in haar eindadvies voorstaat, om de landschappen te realiseren, zou op precies dezelfde manier moeten gebeuren om elders in het landelijk gebied een goed recreatiebeleid te voeren. Doet men dit niet, dan kan men zich toch niet aan de indruk onttrekken dat er buiten de nationale landschappen dingen mogelijk zouden zijn die eigenlijk (recreatief gezien) niet door de beugel kunnen. Dit kan uiteraard nooit de bedoeling zijn van beleid. Wat dit betreft scharen wij ons dus met de

natuurbeschermers in de door Van Genne onderscheiden eerste categorie van critici, zij het vanuit een specifiek recreatiebelang. Wanneer Van Genne dergelijke opmerkingen tracht te ontkrachten met een beroep op de legittimiteit van de extra aandacht die nodig is wegens de specifieke kwaliteit van de potentiële nationale landschappen, moet ons vanuit de recreatie nog het volgende van het hart. Wat ons betreft moet de visie over instelling van nationale landschappen, die terecht gebaseerd is op kwaliteit en integratie en die wij onderschrijven, worden losgekoppeld van een visie op recreatie in de landelijke gebieden. Recreatief medegebruik is *overal* in de landelijke gebieden aan de orde en daarbij dienen kwaliteit en integratie *altijd* beleidsuitgangspunten te zijn. Wat dat betreft kan worden geconcludeerd dat de recreatieve betekenis van de nationale landschappen is gelegen in het streekeigene. De keuze voor die vormen van recreatie die gekenmerkt worden door een zekere rust en die bij uitstek aansluiten bij het streekeigene, is fundamenteel en met name kenmerkend voor nationale landschappen. Het kan echter nooit zo zijn dat openluchtrecreatie als één van de selectiecriteria voor de instelling van nationale landschappen zou moeten worden gehanteerd, want dat doet afbreuk aan de recreatie in de overige landelijke gebieden.

De bottleneck van de financiën

Tot slot nog een opmerking over de financiële consequenties. Wij kunnen ons toch niet aan de constatering onttrekken dat de geschetste financiering mogelijkheden van de nationale landschappen de realisering ervan op de tocht zet. 100 miljoen eenmalig en 5 miljoen per jaar per nationaal park extra is er nodig. Dit geld is er

niet en zal er zonder prioriteitsverschuivingen binnen de begroting van CRM ook niet komen. Van Genne verwacht dat een verdrag van de totstandkoming het meeste perspectief zal bieden. Wij

zijn wat dat betreft nog sceptischer en vragen ons wel eens af of de nationale landschappen er überhaupt wel zullen komen, zeker wanneer men beziet hoe zwaar de prioriteiten van de recreatie in en

om de steden, ook tegen de achtergrond van een mogelijke decentralisatie van de recreatie via het specifieke welzijnskader zullen gaan wegen in de toekomst.

Boekbespreking

Polen: monumenten, nationale parken, recreatie

Verslag van een studiereis. Uitgave ANWB 1980. 60 blz. te bestellen door overmaking van f 12,50 + f 2,00 verzendkosten op postrekening 279199 t.n.v. ANWB, afdeling Bestellingen te Den Haag.

Nadat in voorafgaande jaren bezoeken aan Engeland en Duitsland werden gebracht, heeft de ANWB in het afgelopen jaar voor de derde maal een studiereis naar nationale parken georganiseerd, ditmaal naar die in Polen. Deze reizen vormen een onderdeel van het streven van de ANWB om de instelling van nationale parken en landschapsparken in ons land te bevorderen en gedachten en opvattingen daaromtrent in discussie te brengen. Het kennismaken van hetgeen op dit gebied over de landsgrenzen tot stand is gebracht is daarbij onontbeerlijk. De voorliggende publikatie is meer geworden dan een reisverslag zonder meer. Zo zijn een viertal vertaalde artikelen opgenomen van Poolse deskundigen, welke handelen resp. over de organisatie van de natuurbescherming, de grondslagen van de ruimtelijke ordening, de rol van de parken voor het toerisme en recreatie en milieuproblemen rond Warschau.

Polen blijkt 13 nationale parken te hebben met een totale oppervlakte van 116.853 ha. Ieder park heeft een eigen beheersorgaan met aan het hoofd een directeur. Deze wordt bijgestaan door een adviesraad, waarvan de leden worden benoemd door de Minister van Bosbouw en Houtnijverheid, waaronder de parken vallen. Zo'n raad bestaat uit wetenschapsmensen, vertegenwoordigers van de lokale autoriteiten en instellingen die in de nationale parken geïnteresseerd zijn. Het beheer van de parken is in het algemeen gericht op het behoud en het herstel van de natuurlijke levensgemeenschappen; economische exploitatie vindt niet plaats. Tijdens de studiereis werden zes

parken bezocht, t.w. Kampinos, Białowieża, Świątokrzyski, Ojców, Tatra en Pleniny. Een vijftal deelnemers aan de reis geeft ieder voor een excursiedag in het verslag zijn impressies weer, waarbij ook veel feitenmateriaal over de bezochte parken wordt gegeven. Over het park Ojców is er een bijdrage van de directeur zelf. Dit kleinste park in Polen (1570 ha) blijkt de grootste problemen te hebben ten aanzien van het behoud, waarop uitvoerig wordt ingegaan. De ergste boosdoener is het industriegebied Katowice. De aldaar gelegen bedrijven stoten grote hoeveelheden afvalgassen en stof uit, welke bij de heersende winden in de richting van het park drijven. Uit de opgestelde meetapparatuur blijkt dat de dosis SO_2 zo groot is dat op den duur geen enkele plant die kan overleven. Reeds nu is de situatie zo, volgens de directeur, dat in de bossen geen gezonde spar meer wordt aangetroffen. Daarbij komt dan nog het toeristisch autoverkeer, dat langs een weg door de belangrijkste kloof in het park tot het hart kan doordringen. Bovendien voert de daardoorheen stromende rivier ook nog eens vuil water van elders aan. Zo blijken de problemen in een land als Polen, dat zoveel minder bevolkt is en nog zoveel meer ruimte lijkt te bieden, niet minder groot te zijn dan in ons land.

Het verslag wordt tenslotte gecompleteerd door een viertal korte artikelen over het nationale planningssysteem, de houtsnijkunst, monumentenbescherming en landbouw.

Na afloop van de studiereis hebben enkele deelnemers zich verdiept in de ervaringen, welke werden opgedaan. Het resultaat daarvan is ingebracht in een evaluerende bespreking tijdens een reünie van alle deelnemers op Ameland. Met de daaruit voortgekomen conclusies wordt de brochure besloten.

Al met al een nuttige publikatie voor degenen, die zich omtrent nationale parken in het buitenland nader willen oriënteren; maar ook een nuttige leidraad voor hen, die de parken in Polen zelf willen gaan bezoeken.

W. G. van der Kloet